

Κατερίνα Κολοζοβα για το Μακεδονικό: Ονομασία με βάση την ταυτότητα, αντί τη γεωγραφία;

Katerina Kolozova

Η Katerina Kolozova γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Δημοκρατία της Μακεδονίας. Είναι καθηγήτρια φιλοσοφίας, κοινωνικής θεωρίας και σπουδών για το έμφυλο ζήτημα στο Αμερικάνικο Παν/μιο στα Σκόπια και διευθύντρια στο Ινστιτούτο Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών. Συγγραφέας πολλών βιβλίων, ερευνήτρια και πολιτική ακτιβίστρια. Το παρόν κείμενο δημοσιεύεται στο καινούργιο τεύχος της Βαβυλωνίας #20.

«Μακεδονία–η νέα, πιθανή, δυτικο-βαλκανική κρίση στην Ευρώπη», «Η Μακεδονία στα πρόθυρα του πολέμου», «Η σταθερότητα της Μακεδονίας κλονίζεται – απειλή για τη σταθερότητα της νοτιοανατολικής Ευρώπης». Τα παραπάνω αποτελούν μία παράφραση πολυάριθμων τίτλων που έχουν εμφανιστεί στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, κατά τη διάρκεια του περασμένου χρόνου. Αντιθέτως, παρόμοιοι φόβοι και ανησυχίες δεν μπόρεσαν να καταγραφούν στο εσωτερικό της χώρας. Οι ντόπιοι θα αντιμετώπιζαν κάθε τέτοια δήλωση **ως θεωρία συνωμοσίας**, ή πιθανότερα, ως μέσο για την επίτευξη άλλων πολιτικών στοχεύσεων: «ο πολιτικός αντίπαλος το χρησιμοποιεί ως απειλή για να αποκτήσει δύναμη με κάθε κόστος» ή «ως επιχείρημα για να παραμείνει στην εξουσία». Εν συντομία, στη χώρα κατά την περίοδο της επονομαζόμενης πολιτικής κρίσης (2015-16), η απειλή για τη σταθερότητα και την ίδια την ύπαρξη του κράτους δεν είχε θεωρηθεί ποτέ ως μία σοβαρή πιθανότητα, παρά ως ένα τέχνασμα των εκάστοτε πολιτικών αντιπάλων και του «διεθνούς παράγοντα που τους στηρίζει».

Μία «παραισθησιογόνα» λογική κυριαρχεί στην πολιτική σκηνή της μικρής, κλειστοφοβικής, ξενοφοβικής, οικονομικά επαρχιακής χώρας: η αλήθεια δεν είναι ποτέ αποδεδειγμένη και οι αποδείξεις ποτέ αληθινές, «υπάρχει πάντα κάτι από πίσω», το οποίο ο καθένας είναι ικανός να μαντέψει ανάλογα με τις πολιτικές του προτιμήσεις. Μπορεί να συμπεράνει κανείς πως η παράνοια είναι αναπόφευκτη. Και πράγματι, έτσι είναι. Παρ' όλα αυτά, «το γεγονός πως είσαι παρανοϊκός δεν αποκλείει την πιθανότητα να σε κυνηγούν όντως», όπως συνήθιζε να λέει ο Joseph Heller.

Η Μακεδονία έχει τα ακόλουθα θέματα με τους γείτονές της: μία κρατική ονομασία που αμφισβητεί η Ελλάδα, μια Ορθόδοξη Εκκλησία που δεν αναγνωρίζει η Σερβία (και ως εκ τούτου όλος ο υπόλοιπος ορθόδοξος κόσμος), μία επίσημη γλώσσα και ασαφή εθνική ταυτότητα -ή μάλλον «ιστορία»- που δεν αναγνωρίζει η Βουλγαρία. Καθώς τα παράξενα και φαινομενικά ασυμβίβαστα θέματα, που η Μακεδονία έχει με τους γείτονές της, βγαίνουν στην επιφάνεια στην ολότητά τους, θα έμπαινε κανείς στον πειρασμό να ψάξει για ένα μοναδικό **ενοποιητικό χαρακτηριστικό**, σε αυτό το ετερογενές άθροισμα προβλημάτων.

Τα περισσότερα από αυτά σχετίζονται με την ιστορία και την αναγνώριση ενός διακριτού έθνους, είτε μέσω μίας μορφής έθνους-κράτους, είτε μίας διεκδίκησης ταυτότητας. Δεδομένου, όμως, ότι μια εθνική ταυτότητα ή εθνικότητα πηγάζει από ένα έθνος-κράτος και αναλογιζόμενοι το γεγονός πως η νομιμοποίηση ή και η ίδια η ύπαρξη του εν λόγω κράτους δεν αμφισβητείται από κανέναν από τους γείτονες, το ερώτημα παραμένει **-τι ακριβώς είναι αυτό, το οποίο στερείται αναγνώρισης στη Μακεδονία και την ιστορία της;**

Το όνομα του κράτους, σύμφωνα με την Ελλάδα, αποτελεί μια έκφραση «αλυτρωτικών προσδοκιών», η οποία αναφέρεται στην πιθανότητα να λάβει χώρα μία απόσχιση στην επικράτεια της. Ο πληθυσμός που ενδέχεται να αποσχιστεί είναι αυτός που κάποιος θα μπορούσε να ταυτοποιήσει ως «μακεδονικό έθνος». Ο πληθυσμός αυτός ονομάζεται *σλαβόφωνος* στην Ελλάδα, αλλά η συγκεκριμένη

ταυτοποίησή του ανάμεσα στις σλαβικές εθνότητες και εθνικότητες δεν έχει αναγνωριστεί. Ή όταν αναγνωρίζεται, αναφέρεται ως βουλγαρικός. Η Βουλγαρία ισχυρίζεται, αντίστοιχα, πως η εθνική ταυτότητα, όσων αυτοπροσδιορίζονται ως εθνοτικά Μακεδόνες στη Δημοκρατία της Μακεδονίας και στην ελληνική Μακεδονία, είναι στην πραγματικότητα βουλγαρική, ή έστω βουλγαρική στην καταγωγή.

Παλαιότερες δηλώσεις του Σέρβου Υπουργού Εξωτερικών, Ίβιτσα Ντάτσιτς, δείχνουν να υποστηρίζουν θέσεις στο θέμα της ταυτότητας ή τουλάχιστον στο θέμα της ονομασίας (του κράτους) που δεν είναι πολύ διαφορετικές από αυτές που έχουν εκφραστεί από αξιωματούχους των άλλων δύο γειτονικών χωρών. Φαίνεται να υπάρχει μία συμφωνία ανάμεσα στους γείτονες πως **το «μακεδονικό έθνος» αποτελεί μια «κατασκευή», ένα ψέμα και μια «τεχνητή κατασκευή της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο»**. Μια τέτοια γενική παραδοχή παρουσιάστηκε στην τριμερή συνάντηση των επικεφαλής του ελληνικού, σερβικού και βουλγαρικού κράτους, που έλαβε χώρα στις 13 Ιουλίου του 2017 στη Θεσσαλονίκη, και στην οποία συζητήθηκε το μακεδονικό ζήτημα (με την απουσία οποιουδήποτε αντιπροσώπου από την πλευρά του μακεδονικού κράτους).

Τα επαναλαμβανόμενα επιχειρήματα, για την εν λόγω κοινή παραδοχή, περιστρέφονται γύρω από την ιστορική αλήθεια του «ποιοι ή τι πραγματικά είναι οι Μακεδόνες», μια συζήτηση που διαρκεί εδώ και σχεδόν έναν αιώνα και αφορά την ιστορία, την εθνική οικοδόμηση και, συνεπώς, την ταυτότητα και το τι αυτή σημαίνει πραγματικά. Η «διαμάχη» για το ονοματολογικό ανάμεσα σε Ελλάδα και Μακεδονία έχει να κάνει, ακριβώς, με αυτή την περίπλοκη κατάσταση που αποκαλούμε **«ταυτότητα»**.

Πριν από έναν χρόνο, ο Αμερικάνος πολιτικός Ντάνια Ροχραμπάτσερ, επικεφαλής στο Γραφείο Εξωτερικών Υποθέσεων της Υποεπιτροπής της Ευρώπης, της Ευρασίας και των Αναδυόμενων Απειλών, σε μια συνέντευξή του σε αλβανικό τηλεοπτικό σταθμό, δήλωσε δημόσια πως «Η Μακεδονία δεν είναι κράτος». Με αυτή τη δήλωση υπονόησε, όπως πολλοί πριν από αυτόν, πως η τελευταία υπήρξε ένα «τεχνητό δημιούργημα» ή παραθέτοντας επακριβώς τις

δηλώσεις του, «ένας σχηματισμός που προέκυψε από τη διάλυση της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας» και πως θα έπρεπε να διαιρεθεί ανάμεσα στην αλβανική της μειονότητα (που αποδεδειγμένα έχει ταυτότητα) και στη Βουλγαρία, ή οπουδήποτε αλλού η σλαβική πλειοψηφία (χωρίς συγκεκριμένο ορισμό ταυτότητας) προτιμά.

Η πλειοψηφία, επομένως, είναι **ανώνυμη** –όχι απλά το κράτος– και εξαιτίας της έλλειψης ορισμού της, η ίδια η χώρα δεν έχει ουσιαστικό λόγο ύπαρξης (*raison d'être*). Το Στέιτ Ντιπάρτμεντ αρνήθηκε να σχολιάσει τη δήλωση του Ροχραμπάτσερ, επαναδιατυπώνοντας τη στήριξή του στη χώρα και στο ευρωατλαντικό της μέλλον.

Παρόμοια, η κριτική στην «τεχνητή κατασκευή» έχει υπάρξει ένα επαναλαμβανόμενο επιχείρημα στις αντιρρήσεις της Ελλάδας για το συνταγματικό όνομα της χώρας. Η Βουλγαρία, αντιθέτως, έχει επιμείνει στον βουλγαρικό χαρακτήρα της μακεδονικής εθνικότητας και/ή εθνότητας πριν ακόμα την ίδρυση της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, όπως και σε αυτόν της γλώσσας της. Τότε, σύμφωνα με πολλούς αν όχι με όλους, τους βούλγαρους ιστορικούς, τις σύγχρονες βουλγάρικες πολιτικές αρχές και τα δημόσια πρόσωπα, δημιουργήθηκε αυτό το «τεχνητό κατασκεύασμα».

Είναι αξιοσημείωτο πως ακόμη και οι πιο σημαίνουσες απόψεις του περασμένου αιώνα δεν είχαν, τελικά, σημαντική επιρροή στην πολιτική συζήτηση γύρω από τις ταυτότητες, που έλαβε χώρα στα Βαλκάνια, και στο πώς τα επιχειρήματά της εξυπηρετούν τη θεμελίωση των επίσημων κρατικών πολιτικών. Για παράδειγμα, στην επίσημη ιστοσελίδα του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, διαβάζουμε πως η χρήση του όρου «Μακεδονία» από την FYROM αντιπροσωπεύει μια απειλή για την ελληνική ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά. Δεν είναι περίεργο που η ύπαρξη ενός κράτους στον 21^ο αιώνα θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ιστορία περισσότερων από 25 αιώνων και πως αυτό θα μπορούσε να είναι «ένα πολιτικό θέμα που οδηγεί σε αλυτρωτισμό»;

Επιστρέφοντας στο επιχείρημα του «τεχνητού κατασκευάσματος»,

φαίνεται πως όλοι όσοι το προβάλλουν (Έλληνες, Σέρβοι, Βούλγαροι) αλλά και όσοι υπερασπίζονται τους εαυτούς τους (Μακεδόνες) δεν γνωρίζουν πως τα έθνη, όπως και κάθε άλλη μορφή του συλλογικού ανήκειν, της οργανωμένης κοινωνικότητας και ταυτότητας, αποτελούν στην πραγματικότητα «κατασκευές». Δεν υπάρχει τίποτα το «φυσικό» σχετικά με αυτά. Το επιχείρημα αυτό δεν είναι απαραίτητα μεταδομιστικό ή κονστρουκτιβιστικό. Στην πραγματικότητα, πρακτικά, όλες οι ερευνητικές μέθοδοι στη σύγχρονη πολιτική επιστήμη υποθέτουν πως αυτά τα φαινόμενα υπόκεινται στην ιστορική αλλαγή, στον μετασχηματισμό και πως είναι *de facto* «δημιουργήματα». Έτσι, έχουν όλα ημερομηνία και παραγωγής και λήξης.

Ωστόσο, αν κάποιος εξετάσει τις ιστορικές και ταυτοτικές εντάσεις μεταξύ Ελλάδας και Μακεδονίας, μπορεί να αντιληφθεί πως και οι δύο πλευρές δρουν σαν η ιστορία να ήταν στατική, σαν μία अपαράλλαχτη ταυτοτική ουσία να παραμένει σταθερή εις την αιωνιότητα και σαν να υφίσταται, σε τελική ανάλυση, ένας ορισμός για το ποιοι είναι αυτοί, ουσιαστικά, ως εθνότητες «από πάντα και για πάντα». Σύμφωνα με τους Έλληνες, οι Μακεδόνες είναι Σλάβοι (μία απροσδιόριστη ομάδα) που κλέβουν την ελληνική ιστορία. Οι Μακεδόνες εθνικιστές, από την άλλη, βλέπουν τους εαυτούς τους ως τους ίδιους ανθρώπους με τους αρχαίους Μακεδόνες, ίδιοι και απαράλλαχτοι από τα χρόνια του Μεγάλου Αλεξάνδρου, με κάποιες επιρροές από τις σλαβικές μεταναστεύσεις, που τους έδωσαν τη γλώσσα και το κυριλλικό αλφάβητο.

Πράγματι, στα Βαλκάνια η ιστορία είναι πολιτική και η πολιτική ιστορία.

Αφήνοντας αυτή την αταβιστική λογική, ας πάμε πίσω στην περίοδο του «τεχνητού κατασκευάσματος» του μακεδονικού έθνους –το 1945, στη Γιουγκοσλαβία. Θα πρέπει να συμφωνήσω, πως αυτή υπήρξε η στιγμή της δημιουργίας του έθνους, η στιγμή όπου τμήμα της γεωγραφικής περιοχής της Μακεδονίας απέκτησε το *status* ενός έθνους-κράτους. Αυτό συνέβη 73 χρόνια πριν.

Νωρίτερα, υπήρξε ένα επαναστατικό κίνημα, το οποίο εμφανίστηκε στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και που αγωνίστηκε με τρομοκρατικά μέσα για την ίδρυση μακεδονικού κράτους. Το κίνημα αυτό ηγείτο από την οργάνωση *Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση* (VMRO) και, σύμφωνα με αυτήν, η «φύση» της σλαβικής πλειοψηφίας του επερχόμενου έθνους ήταν βουλγαρική. Φαίνεται πως η επίσημη ιστοριογραφία και πολιτική της Βουλγαρίας έχει δίκιο όταν υποστηρίζει πως η Μακεδονία οφείλει να παραδεχτεί ένα σημαντικό κομμάτι της εθνικής της ιστορίας ως στην πραγματικότητα βουλγαρικό, ή τουλάχιστον συνυφασμένο με αυτό της Βουλγαρίας.

Κατά συνέπεια, το Σύμφωνο «καλής γειτονίας και συνεργασίας» μεταξύ της Βουλγαρίας και της Μακεδονίας που υπογράφηκε στις 2 Αυγούστου 2017, θεωρώ πως είναι ένα ευχάριστο νέο: **απεγκλωβίζει τη Μακεδονία από τη στατική της θέση, που την θέλει από πάντα αγνά μακεδονική, άθικτη από την παρουσία οποιασδήποτε άλλης εθνικότητας, ιστορίας ή αμφισημίας κάθε είδους.** Από την άλλη, εάν η θεώρηση της ταυτότητας, ως κάτι σταθερό και απaráλλαχτο στην αιωνιότητα, παραμένει η υπόγεια λογική της βουλγαρικής πλευράς, τότε δεν θα καταφέρει να αναγνωρίσει το γεγονός πως ακόμα κι αν το μακεδονικό έθνος είναι «μόλις» 73 χρόνων και κομμουνιστικό στην καταγωγή του, υφίσταται πλέον.

Αποτελεί πλέον μια πραγματικότητα, με μια διακριτή εθνοτική και εθνική ταυτότητα. Οι Μακεδόνες, αυτοί που αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους ως τμήμα της κοινής ιστορίας που μοιραζόμαστε με τη Βουλγαρία και αυτοί που είναι σλαβόφωνοι, ουσιαστικά αυτοί που αυτοπροσδιορίζονται ως εθνοτικά Μακεδόνες, έχουν κληρονομήσει μία συγκεκριμένη εθνική ταυτότητα μέσα στην οποία έχουν γεννηθεί. Με άλλα λόγια, το «τεχνητό κατασκεύασμα του Τίτο» βρίσκεται πλέον στη θέση του, για περισσότερο από επτά δεκαετίες, και πολλοί δεν έχουν άλλη επιλογή από το να αναγνωρίσουν τους εαυτούς τους ως κομμάτι του, όντας γεννημένοι εκεί.

Το γεγονός πως η Μακεδονία έχει υπογράψει ένα σύμφωνο με τη Βουλγαρία, το οποίο αποδέχεται την κοινή ιστορία και σχετίζεται με τις προσπάθειες οικοδόμησης κράτους από τον 19^ο αιώνα, ενώ παράλληλα επιμένει ακόμα στη διακριτότητά της, δείχνει μια **δυναμική θεώρηση της ταυτότητάς της**, η οποία για πρώτη φορά, δεν προϋποθέτει μία σταθερή και παγιωμένη ουσία του «μακεδονικού εαυτού». Αυτή είναι η νέα επαναστατική προοπτική που παρέχει αυτή η συμφωνία, όχι μόνο για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Μακεδονίας και Βουλγαρίας, αλλά και ως παρακαταθήκη για την ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας με την Ελλάδα και τη Σερβία, επίσης. Ίσως το μοντέλο που εισήγαγαν η Βουλγαρία και η Μακεδονία να μπορέσει πραγματικά να χρησιμοποιηθεί ως ένα θεμέλιο για την επίλυση της πολυετούς διαμάχης ανάμεσα σε Μακεδονία και Ελλάδα.

Αν εκκινήσουμε από τη θέση πως το πρόβλημα είναι στην πραγματικότητα περισσότερο ιστορικό, περισσότερο βασισμένο στις ταυτότητες, παρά κυρίως «τεχνικό» (μια γεωγραφική διάκριση ανάμεσα σε μία περιοχή και ένα κράτος), τότε ίσως μία λύση στις ιστορικό-πολιτιστικές εντάσεις, παρόμοια με αυτή που επετεύχθη με τη Βουλγαρία, να μπορούσε να επιλύσει το ζήτημα; Ίσως, μια διαφοροποίηση βασισμένη στην ταυτότητα, και όχι στη γεωγραφία, να μπορούσε να επιλύσει τη διαμάχη πιο ομαλά και σε μόνιμη βάση;

Θα μπορούσε, το όνομα *Σλαβικομακεδόνες* ή *Σλαβομακεδόνες* να κατευνάσει τους ελληνικούς φόβους αλλά και να είναι δίκαιο, παράλληλα, με την ιστορική ορθότητα, που σχετίζεται με τη μακεδονική εθνική ταυτότητα (συμπεριλαμβανομένου του τμήματος για το οποίο έχει αξιώσεις και η Βουλγαρία);

Προκειμένου να ξεκινήσει ένας τέτοιος διάλογος, είναι αναγκαίο να αποδεχτούν οι Μακεδόνες πως, στην πραγματικότητα, **δεν υπάρχει μια παγιωμένη ουσία στα θέματα ταυτοτήτων και πως οι μόνες σταθερές είναι η δυναμική και η μετεξέλιξη**. Επομένως, ένας σύγχρονος παρά ένας αρχαίος ορισμός αυτού που ταυτοποιείται (του «Μακεδόνα») θα εξυπηρετήσει καλύτερα το

ίδιο του το μέλλον, αλλά και αυτό των γειτόνων του, ελπίζοντας πως θα οδηγήσει στην επίλυση της διαμάχης του ονοματολογικού με την Ελλάδα.

Μετάφραση: **Πάνος Παπαπανάγου**